

روند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

زهرا مشفق^۱

چکیده

نگاه به کارنامه جذب سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد ایران در دهه اخیر نشان می‌دهد که صرف‌نظر از ریسک‌های سیاسی و خارجی در اقتصاد کشور، در اقتصاد کلان کشور شرایط مثبتی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی فراهم نشده و سیگنال مثبتی را به سرمایه‌گذار خارجی ارسال نمی‌کند و خود عاملی برای تردید و عدم تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به منظور ورود سرمایه آن‌ها بوده است. فقدان سیاست روشن و جامع در سال‌های گذشته در سطح کلان و بخشی، ضعف مدیریتی و کارشناسی در مذاکرات و قراردادهای، نگاه صرف تأمین مالی در جذب سرمایه خارجی، چالش‌های مربوط به انتقال فناوری و مشکلات در قوانین و مقررات گمرکی از مهم‌ترین این موانع بوده است. با توجه به این چالش‌ها، به منظور بهبود عملکرد جذب سرمایه‌گذاری خارجی و طراحی راهکارهای عملیاتی و اجرایی در اقتصاد ایران، اتخاذ راهکارهایی از جمله تدوین راهبرد توسعه صنعتی کشور، ضرورت پیوستن به زنجیره‌های ارزش جهانی، تقویت بسترهای سرریزهای فناورانه از محل فعالیت بنگاه‌های سرمایه‌پذیر، تمرکز سیاست‌گذار بر توسعه خوشه‌های تخصصی صنعتی، اتصال نهاد سرمایه‌گذاری با دیگر نهادهای بخشی و منطقه‌ای، بهره‌مندی از ظرفیت مدیران خارجی در سرمایه‌گذاری‌های مشترک، ارتقای رتبه ریسک اعتباری برای جذب سرمایه و آموزش نیروی انسانی متخصص برای تعامل بین‌المللی در حوزه سرمایه‌گذاری، می‌تواند ضمن ایجاد پایداری لازم در جذب سرمایه خارجی، زمینه لازم را برای تقویت سرمایه‌گذاری داخلی در کشور از سوی بنگاه‌ها فراهم سازد.

واژگان کلیدی: جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، ایران، چالش‌ها.

مقدمه

نه تنها موجب افزایش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی می‌شود، بلکه با ایجاد پیوندهای پسین و پیشین در زنجیره‌های ارزش می‌تواند بهره‌وری کل عوامل تولید را نیز افزایش دهد.

بر اساس گزارش منتشر شده از سوی کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل، کشورهایی که توانسته‌اند بسترهای نهادی، حقوقی و زیرساختی مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی فراهم سازند، در بلندمدت از رشد اقتصادی بالاتر، نرخ بیکاری پایین‌تر

در ادبیات توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یکی از مؤثرترین ابزارها برای ارتقای ظرفیت تولید، انتقال فناوری، ایجاد اشتغال پایدار و دسترسی به بازارهای جهانی شناخته می‌شود که از اواخر قرن ۲۰ و هم‌زمان با جهانی شدن اقتصاد مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گرفته است. مطالعات نظری و تجربی در حوزه اقتصاد بین‌الملل و توسعه نشان داده است که ورود سرمایه‌گذاری خارجی

در این گزارش با رویکرد تحلیلی-توصیفی تلاش شده است تا به این موضوع پرداخته شود که چه موانعی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد ایران وجود دارد. در این راستا، در بخش اول بر اساس آمار و اطلاعات ملی و جهانی، سیر تحولات جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مورد ارزیابی قرار گرفته است. در بخش‌های دوم و سوم به ارزیابی حوزه‌های اثرگذاری و آسیب‌شناسی جذب سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته شده و در نهایت نیز ارتباط مقوله امنیت اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهادها و سیاستی به‌منظور بهره‌برداری سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی ارائه شده است.

۱- سیر تحولات جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

در سطح کلان، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از مؤثرترین ابزارهای افزایش تولید ناخالص داخلی است. در سطح خرد و بنگاه‌های اقتصادی نیز به معنی تشکیل سرمایه‌های مولد و غیرمولدی است که قابلیت رفاه و اعتماد و اطمینان بالاتر نسبت به آینده را در پی دارد. آمار رسمی بانک مرکزی حاکی است که در ایران در سال‌های اخیر این متغیر روند نزولی داشته و روزبه‌روز از وضعیت مطلوب فاصله گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در دهه گذشته، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۴۳ درصد کاهش یافته و این اتفاق باعث شده است که تشکیل

و رقابت‌پذیری بیشتر در بازارهای جهانی برخوردار شده‌اند (Unctad, 2024). سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در توسعه اقتصادی شناخته می‌شود، اما سرمایه‌گذاری خارجی نقش چندبعدی در توسعه اقتصادی کشورهای میزبان دارد و اینکه این نوع سرمایه‌گذاری لزوماً به رشد و توسعه پایدار منجر می‌شود یا خیر، پرسشی پیچیده است که پاسخ آن به عوامل متعددی بستگی دارد؛ زیرا در کنار مزایای متنوع جذب سرمایه‌گذاری خارجی مانند ایجاد اشتغال، اکتساب دانش و فناوری، توسعه منابع انسانی و...، احتمال تأثیرات منفی جذب سرمایه خارجی مانند هزینه‌هایی که از محل قدرت بازار شرکت‌های بزرگ خارجی بر کشور تحمیل می‌شوند نیز وجود خواهد داشت. بنابراین، مدیریت درست و تنظیم قوانین و سیاست‌گذاری‌های کارآمد در این حوزه بسیار حائز اهمیت است.

در اقتصاد ایران نیز مسئله جذب سرمایه‌گذاری خارجی یکی از مسائل کلیدی در توسعه اقتصادی کشور است. به‌رغم اهمیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در فرایند حرکت به سمت رشد و توسعه اقتصادی و در نهایت، اقتصاد جهانی از سویی و از سوی دیگر، موقعیت ژئواستراتژیک، منابع عظیم انرژی و بازار مصرف گسترده ایران در سطح منطقه، در دو دهه گذشته نه‌تنها سهم ایران از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان بسیار ناچیز بوده، بلکه عملکرد کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به اهداف تعیین‌شده در اسناد بالادستی ازجمله سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ نیز فاصله داشته است.

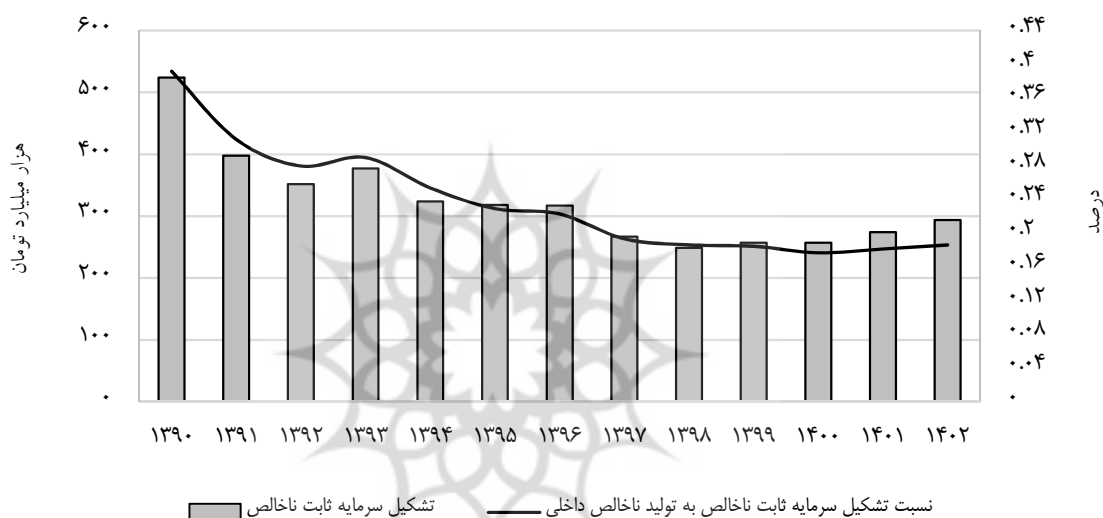




۱۴۰۰ معادل ۸/۲ درصد بوده، این آمار در مدت مشابه سال ۱۴۰۳ به ۱ درصد نزول یافته است. ارقام یادشده به‌خوبی وضعیت رکود سرمایه‌گذاری در کشور را نشان می‌دهد. بدون شک تداوم روند منفی نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی نگران‌کننده است.

سرمایه ثابت ناخالص سرانه در مدت یادشده حدود ۵۰ درصد کاهش یابد و سهم کمی از مازاد تولید دوباره در اقتصاد سرمایه‌گذاری شود. بررسی آمار رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در نه ماه سال ۱۴۰۳ در مقایسه با سال‌های گذشته نیز نشان می‌دهد درحالی‌که رشد تشکیل سرمایه ثابت در نه‌ماه سال

نمودار ۱- روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و نسبت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تولید ناخالص داخلی



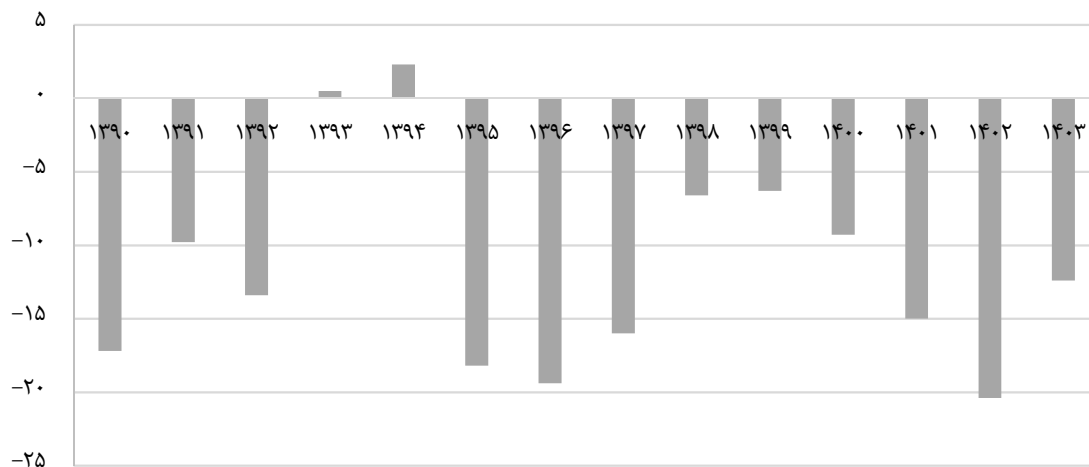
مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲

همان‌طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود، بر اساس آمار بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نرخ تشکیل سرمایه ثابت نسبت به تولید ناخالص داخلی که در سال ۱۳۹۰، ۳۶ درصد بود، در روندی کاهشی به کمتر از ۱۹ درصد در سال ۱۴۰۲ رسید. کاهش نرخ سرمایه‌گذاری نه تنها موجب می‌شود ظرفیت جدید برای رشد اقتصادی فراهم نشود، بلکه ممکن است به آستانه‌ای برسد که حتی ظرفیت‌های مولد کنونی نیز دچار استهلاک و فرسایش شود و توان تولید کنونی اقتصاد نیز از بین برود.

بر اساس آخرین آمار نهادهای بین‌المللی در سال ۲۰۲۳، درحالی‌که این شاخص در کشورهای همسایه ایران ازجمله امارات متحده عربی، عمان، عربستان، ترکیه و پاکستان به‌ترتیب ۶/۸، ۵/۱، ۱/۵، ۰/۸، ۰/۴ درصد بوده، برای ایران برابر ۰/۲ درصد بوده است.



نمودار ۲- روند خالص حساب سرمایه تراز پرداخت‌ها- میلیارد دلار



مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳

*آمار سال ۱۴۰۳ مربوط به شش ماه نخست این سال است.

است. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران همواره اظهار کرده که تراز منفی حساب سرمایه به معنای فرار سرمایه نبوده و در واقع، به معنای افزایش مطالبات از دنیای خارج است. از سویی شاید نتوان گفت که تمام کسری حساب سرمایه، فرار سرمایه است، اما روند این متغیر در دهه اخیر به‌طور واضح گواه این گزاره است که در دهه اخیر، انگیزه سرمایه‌گذاران برای حفظ سرمایه در داخل کشور کاهش یافته است.

نتایج مطالعات علمی در داخل کشور حاکی

است که در ایران سرمایه‌گذاری مستقیم

خارجی از کانال انتقال فناوری بیشتر منجر

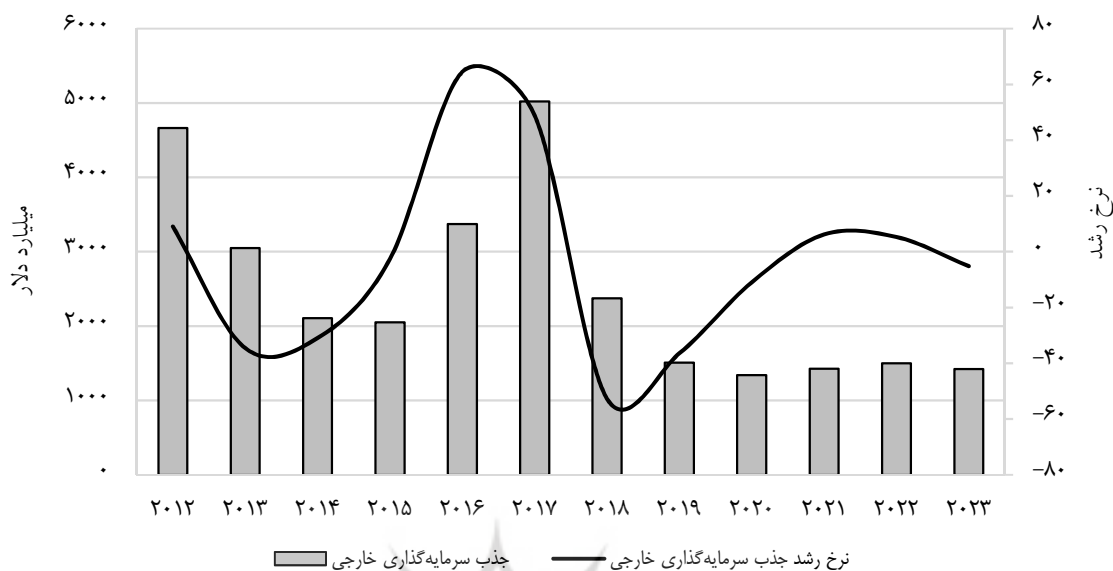
به بالاتر رفتن توانمندی‌های شرکت‌های

سرمایه‌پذیر در مونتاژ و تولید شده است.

متغیر دیگری که می‌تواند تصویری از وضعیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی را نشان دهد، خالص حساب سرمایه در کشور است. بر اساس آمار و اطلاعات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خالص حساب سرمایه ایران در سال ۱۴۰۲ به رقم بی‌سابقه منفی ۲۰ میلیارد دلار رسید. در شش ماه نخست سال ۱۴۰۳، این رقم برابر منفی ۱۲/۴ میلیارد دلار بود. در سال‌های اخیر معمولاً خالص حساب سرمایه در شش‌ماهه دوم، وضعیت بدتری نسبت به شش‌ماهه اول داشته است. با توجه به قطعی‌های مکرر گاز و برق و افزایش نااطمینانی در بازارهای سرمایه از جمله بورس، این احتمال وجود دارد که در شش ماه دوم سال ۱۴۰۳، خالص حساب سرمایه بیشتر از منفی ۲۰ میلیارد دلار تخمین زده شود. همان‌طور که در نمودار شماره ۲ مشاهده می‌شود، این شاخص در سال‌های اخیر به‌استثنای سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴، برای اقتصاد ایران عمده‌تاً منفی بوده



نمودار ۳- روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ رشد آن در سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۲۳



مأخذ: Unctad, 2024

(سال ۲۰۱۱)، درحالی‌که عملکرد ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۲۰۱۰، رتبه ۱۱۹ را در جهان کسب کرده، در همان سال به لحاظ ظرفیت جذب در رتبه ۵۳ بوده است؛ البته آمار مربوط به ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی از این سال به بعد به‌روزرسانی نشده است؛ اما با این فرض که حتی همچنان ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشور تغییر نکرده باشد، از ارقام مربوط به عملکرد جذب سرمایه‌گذاری خارجی در دهه اخیر که پیش‌تر به آن اشاره شد، می‌توان چنین نتیجه گرفت که شکاف قابل توجهی بین ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی و عملکرد آن در کشور وجود دارد.

شاخص دیگری که تصویری از عملکرد جذب سرمایه خارجی در ایران را نشان می‌دهد، نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی است. این شاخص را می‌توان به‌عنوان

بر اساس گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد)، از سال ۲۰۱۲ تا سال ۲۰۲۳، جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز با افت شایان توجهی مواجه بوده است. تنها در سال ۲۰۱۷، به دلیل توافق برجام در سال ۲۰۱۶، جذب سرمایه‌گذاری خارجی به ۵ میلیارد دلار رسید، اما پس از آن دوباره روند نزولی خود را ادامه داده است. همان‌طور که در نمودار شماره ۳ مشاهده می‌شود، میزان جذب سرمایه خارجی در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۳، تقریباً ثابت و به‌طور متوسط، معادل ۱/۴ میلیارد دلار بوده است.

یکی از آمارهایی که به‌خوبی مشکلات کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی را نشان می‌دهد، مقایسه ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی و عملکرد جذب آن است. بر اساس آخرین آماری که کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل ارائه کرده

جدی در تحقق سرمایه‌گذاری خارجی در کشور وجود دارد.

۲- حوزه‌های اثرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی

بدون شک سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در خلأ اتفاق نمی‌افتد و در تأثیر و تأثر مداوم با دیگر متغیرهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... است. در این بخش، به تغییر و تحول مهم‌ترین متغیرهای کلیدی اثرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مانند رشد اقتصادی، تورم، آزادی اقتصادی، حقوق مالکیت و رتبه‌بندی ریسک پرداخته شده است.

شاخصی در نظر گرفت که عملکرد هر کشور را متناسب با اندازه اقتصاد آن کشور مشخص می‌کند و می‌توان از آن برای مقایسه عملکرد ایران با کشورهای منتخب همسایه استفاده کرد. بر اساس آخرین آمار نهادهای بین‌المللی در سال ۲۰۲۳، درحالی‌که این شاخص در کشورهای همسایه ایران ازجمله امارات متحده عربی، عمان، عربستان، ترکیه و پاکستان به ترتیب ۶/۸، ۵/۱، ۱/۵، ۰/۸، ۰/۴ درصد بوده، برای ایران برابر ۰/۲ درصد بوده است. ارقام یادشده حاکی است که با آنکه در سال‌های اخیر طرح‌های جدید و متعدد جذب سرمایه‌گذاری خارجی اعلام شده است، اما هنوز شکاف‌های

جدول ۱- روند متغیرهای اثرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی

۲۰۲۴	۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	
۳/۷	۵	۳/۸	۴/۷	۳/۳	رشد اقتصادی (درصد)
۳۱/۷	۳۰/۴	۵۰/۵	۵۶/۳	۴۴/۲	تورم (درصد)
۱۶۹	۱۶۹	۱۶۹	۱۷۰	۱۶۹	آزادی اقتصادی (نمره/رتبه)
۴۲/۵	۴۱/۲	۴۲/۲	۴۲/۴	۴۷/۲	حقوق مالکیت (نمره/رتبه)
۳/۶	۳/۵	۳/۶	۴/۱	۴/۲	ریسک اعتباری
۱۱۳	۱۱۳	۱۱۳	۱۱۴	۱۱۳	
B+	B+	B+	B+	B+	

مآخذ: World Bank; International Property Rights Index, 2024; IMF.

رشد اقتصادی کشور در دهه اخیر مطلوب نبوده است؛ به‌گونه‌ای که نه‌تنها متوسط رشد اقتصادی پایین بوده، بلکه نوسان زیادی نیز داشته است. به عبارتی، برنامه‌های توسعه کشور ازجمله برنامه‌های ششم و هفتم توسعه که هدف‌گذاری آن رشد سالانه ۸ درصدی بوده، موفق نبوده‌اند. متوسط رشد اقتصادی در پنج سال اخیر زیر ۵ درصد و معادل ۴/۱ درصد

رشد اقتصادی و روند آن معیار مناسبی برای ارزیابی محیط کلان اقتصادی در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. یکی از عواملی که سرمایه‌گذاران را ترغیب به سرمایه‌گذاری در هر کشور می‌کند، چشم‌انداز مناسب تقاضا و بازار کالاهایی است که از ناحیه این سرمایه‌گذاری تولید می‌شود (رضوی، سلین و افشاری‌مفرد، ۱۴۰۰). روند





میزبان می‌گیرند (نوروزی و مؤمنی، ۱۳۹۵) که به خروج سرمایه مالی و انسانی از کشور دامن می‌زند. شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، وضعیت نهادهای نظام حقوق مالکیت را نشان می‌دهد. این نهادها که به‌نوعی مؤلفه‌های اصلی این شاخص را تشکیل می‌دهند عبارت از محیط قانونی و سیاسی، حقوق مالکیت مادی و حقوق مالکیت معنوی است. بر اساس آخرین گزارش مؤسسه اتحاد حقوق مالکیت^۱ در سال ۲۰۲۴، ایران با کسب امتیاز ۳/۶ از ۱۰ امتیاز، رتبه ۱۱۳ را در میان ۱۲۹ کشور مورد بررسی کسب کرد و جایگاه ۱۴ را در میان ۱۵ کشور منطقه به دست آورد. امتیاز ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در پنج سال اخیر روند نزولی داشته است. گفتنی است که رتبه ایران در این سال‌ها همواره نامناسب بوده، تا اندازه‌ای که جزو ۲۰ درصد پایینی کشورهای جهان قرار داشته است. در سال‌های مورد بررسی، در بین سه شاخص حقوق مالکیت، همواره نمره حقوق مالکیت فیزیکی بهتر از دو زیرشاخص دیگر بوده است. همچنین، از بین دو زیرشاخص حقوق مالکیت معنوی و محیط قانونی و سیاسی، همواره حقوق مالکیت فکری نمره بالاتری از محیط قانونی و سیاسی داشته است. نبود اطمینان نسبت به امنیت سرمایه‌گذاری و حقوق مالکیت، مانع جدی برای مشارکت سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی بوده است.

آزادی اقتصادی ازجمله شاخص‌هایی است که زمینه را برای جذب سرمایه خارجی کشور فراهم

بوده است که بیان‌کننده وضعیتی نیست که در آن شرایط برای پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد چندان فراهم باشد. همچنین، نوسانات و رشد محدود نوسانی بیان‌کننده بی‌ثباتی در اقتصاد است.

تورم یکی دیگر از متغیرهای کلیدی است که در اقتصاد ایران ماهیت پیچیده‌ای دارد و با بسیاری از مشکلات ساختاری اقتصاد مرتبط است. تورم‌های بالا و مستمر در اقتصاد ایران حکایت از بی‌ثباتی پولی و نقدینگی در کشور دارد که منجر به فشار روی نرخ‌های بهره و ارز می‌شود و دوباره منجر به تورم فشار هزینه می‌شود که این خود، چشم‌انداز سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌گذاران خارجی تاریک می‌کند. اساساً در اقتصادی که نرخ رشد قیمت‌ها همواره بالا باشد، نرخ‌های بهره نیز بالاست و نرخ ارز نیز روند صعودی دارد و هزینه ریسک فعالیت‌ها پیوسته در حال افزایش است. بر اساس نظریه پولی، تورم از طریق بی‌ثباتی در نرخ ارز می‌تواند سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر قرار دهد. در اقتصاد ایران که بیش از دو دهه با تورم بالای دورقمی روبه‌رو بوده است، نرخ ارز حالت نوسانی و همواره روند صعودی دارد. این موضوع برای سرمایه‌گذار خارجی بسیار حائز اهمیت است.

امنیت حقوق مالکیت از دیگر شاخص‌های حائز اهمیت برای جذب سرمایه خارجی است که در صورت ناامنی و تعرض به آن، یا سرمایه‌گذاران خارجی تمایلی به سرمایه‌گذاری نشان نمی‌دهند یا برای امنیت سرمایه خود، امتیازات ویژه‌ای از کشور

ازجمله مهم‌ترین شاخص‌های اثرگذار در تصمیم سرمایه‌گذاران برای ورود سرمایه آن‌ها به کشور است و رتبه اعتباری بین‌المللی کشورها را نشان می‌دهد. این شاخص مهم‌ترین شاخص برای حرکت سرمایه است. کشورهایی که رتبه بالای اعتبار بین‌المللی را دارند، محل ورود سرمایه هستند و پول و درآمد از کشورها با رتبه پایین با ریسک بیشتر به کشورها با رتبه بالا و ریسک کمتر حرکت می‌کند؛ زیرا ریسک نشان‌دهنده احتمال وقوع شرایطی در اقتصاد است که منجر به کاهش بازدهی مورد انتظار یا زیان‌دهی شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی می‌شود (رضوی، سلین و افشاری‌مفرد، ۱۴۰۰). مؤسسات معتبر متعددی ریسک اعتباری را مورد سنجش قرار می‌دهند که نتایج آن مورد استفاده سرمایه‌گذاران قرار می‌گیرد. ازجمله مهم‌ترین این مؤسسات، مؤسسه فیچ^۳ است. بر اساس اعتبارسنجی این مؤسسه، کشورها در شش طبقه ۱- درجه عالی یا سرمایه‌گذاری با کیفیت بالا (با رتبه‌های AAA و AA)، ۲- درجه متوسط بالا (با رتبه‌های A)، ۳- درجه متوسط پایین (با رتبه‌های BBB)، ۴- غیرسرمایه‌گذاری یا سفته‌بازانه (با رتبه‌های BB)، ۵- بسیار سفته‌بازانه (با رتبه‌های B و ۶- فوق‌العاده سفته‌بازانه (با رتبه‌های CCC، CC و C) طبقه‌بندی شده‌اند که ریسک اعتباری ایران در پنج سال اخیر همواره در طبقه پنجم یعنی بسیار سفته‌بازانه با رتبه B+ قرار گرفته است.

می‌کند. یکی از معتبرترین شاخص‌های آزادی اقتصادی در سطح بین‌المللی، شاخص آزادی اقتصادی^۱ بنیاد هریتیج^۲ است. بنیاد هریتیج این شاخص را از میانگین ۱۲ زیرشاخص که عبارت‌اند از آزادی کسب‌وکار، آزادی تجاری، آزادی مالی، آزادی پولی، آزادی سرمایه‌گذاری، آزادی نیروی کار، حقوق مالکیت، اثربخشی قضایی، بار مالیاتی، شفافیت دولت، هزینه‌های دولت و سلامت مالی محاسبه می‌کند. در گزارش سال ۲۰۲۵ بنیاد هریتیج، ایران در شاخص آزادی اقتصادی، رتبه ۴۲/۵ را در مقیاس ۰ تا ۱۰۰ کسب کرده است. این شاخص در طیف ۰ تا ۱۰۰ منتشر می‌شود که به ترتیب گویای بدترین و بهترین وضعیت در آزادی اقتصادی برای هر کشور است.

در این گزارش، در میان ۱۲ زیرشاخص عنوان‌شده، ایران کمترین امتیاز را در زیرشاخص آزادی سرمایه‌گذاری برابر ۵ کسب کرده و زیرشاخص‌های آزادی مالی، شفافیت دولت، اثربخشی قضایی و حقوق مالکیت با نمره‌های ۱۰، ۱۶/۳، ۱۸/۶ و ۲۳/۳ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. عملکرد ضعیف اقتصاد در شاخص‌های یادشده بی‌تردید اعتماد سرمایه‌گذار را خدشه‌دار خواهد کرد و مانع بزرگی برای ورود عقلایی سرمایه‌گذاران به محیط اقتصادی کشور خواهد بود.

درنهایت، شاخص ریسک اعتباری که شرایط اقتصادی و سیاسی هر کشور را نشان می‌دهد،

1. The Index of Economic Freedom
2. The Heritage Foundation
3. Fitch



نخواهد داشت. گزارش‌های راهبردی در بخش‌های مختلف اقتصادی تهیه می‌شود، اما صرفاً مطالعات دانشگاهی بوده و مورد استفاده کاربردی نهادهای مربوط قرار نگرفته است.

- فقدان تصویر و نمایی روشن از اطلاعات محیط و مقررات برای سرمایه‌گذاران خارجی: نبود شفافیت و عدم قطعیت در مرحله تأمین نهاده‌ها و خرید محصولات در مرحله بررسی طرح و ارزیابی فنی و مالی پیش از اتخاذ تصمیم برای سرمایه‌گذاری یکی از چالش‌های موجود است. بدون شک سرمایه‌گذار به دلیل برنامه‌ریزی برای فعالیت اقتصادی در بلندمدت، نیاز به داشتن اطلاعاتی درباره متغیرهای اقتصادی، فضای مقرراتی و روندها دارد تا بتواند برآوردهای دقیقی را در ارتباط با میزان ریسک، جریان نقدینگی و درآمدزایی طرح خود انجام دهد. متأسفانه فقدان بانک اطلاعاتی جامع سبب شده است تا نه تنها بسیاری از شرکت‌های ایرانی که برای طرح‌های خود به دنبال سرمایه‌گذار خارجی می‌گردند، با قواعد اولیه جذب سرمایه‌گذار خارجی آشنا نباشند، بلکه بعضاً از ارائه اطلاعات شفاف و اولیه درباره طرح‌های خود اکراه داشته باشند و چون اطلاعات دقیق و صحیحی از شرکت‌های سرمایه‌پذیر در اختیار سرمایه‌گذاران خارجی قرار نگرفته است، تعاملی بین شرکت‌های سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر وجود ندارد.

- اثرپذیری جذب سرمایه‌گذاری خارجی از تحریم‌های اقتصادی: شرایط کنونی حاکم بر کشور و وجود تحریم‌های بین‌المللی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی را با چالش‌هایی همراه کرده است؛ به‌ویژه در

۳- آسیب‌شناسی چالش‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

وجود تنگناهای بین‌المللی، قوانین و مقررات بازدارنده، ضعف نهادهای حکمرانی، عدم ثبات نظام سیاسی و بسیاری از مسائل دیگر سبب شده است تا اقتصاد ایران نتواند به‌طور شایسته از مزایای حضور سرمایه‌گذاران خارجی در کشور بهره‌لزم را ببرد. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین موانعی که سبب شده است تا جذب سرمایه خارجی در ایران در حد مطلوب نباشد، اشاره می‌شود.

- فقدان راهبرد توسعه صنعتی در سطح کلان و بخشی: صرف‌نظر از درگیری اقتصاد ایران با تحریم‌ها و ریسک‌های سیاسی و خارجی در یک دهه اخیر، نقش دولت در ترسیم راهبردی جامع برای توسعه صنعتی به‌عنوان نقشه راهی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی بسیار حیاتی است. روند تجربه‌شده در خصوص کاهش سهم تشکیل سرمایه ثابت از تولید ناخالص داخلی حاکی است که روند توسعه صنعتی در دهه گذشته با چالش‌های اساسی همراه بوده و منجر به مشخص نبودن اهداف، اولویت‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در هر بخش شده است. زمانی که سیاست کلان مشخص برای جذب سرمایه خارجی وجود نداشته باشد، نیازهای کشور در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی اولویت‌بندی نخواهد شد و هیچ برنامه‌ای در خصوص چگونگی تعامل و مواجهه با سرمایه‌گذاران خارجی از سوی نهادهای مختلف و اینکه چه اقدامات و اولویت‌هایی باید مدنظر قرار گیرد، وجود



وجود دارد که شرکت‌های فراملیتی، فناوری نامناسب یا حتی منسوخ خود را به کشور منتقل کنند. از آنجا که شرکت‌های صاحب فناوری به واسطه داشتن دست بالا در بازار، توان و قدرت چانه‌زنی بیشتری نیز دارند، این موضوع سبب می‌شود تا این شرکت‌ها در قراردادهای خود برای انتقال فناوری، امتیازات خاصی را از کشور بگیرند.

- غلبه ملاحظات امنیتی و سیاسی بر موضوعات اقتصادی و سرمایه‌گذاری: یکی از چالش‌های اساسی در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، دخالت دادن ملاحظات سیاسی و امنیتی در تصمیم‌گیری سیاست‌گذاران برای جذب سرمایه است. به عبارتی، درحالی‌که در تصمیم‌گیری مدیران و سیاست‌گذاران کشور برای جذب سرمایه باید معیارهای فنی، اقتصادی و مالی در اولویت قرار گیرد، در برخی موارد دلایلی مانند حذف رقبا ذیل پوشش فشارهای سیاسی، مانع جذب سرمایه می‌شود؛ البته این به معنای آن نیست که ملاحظات سیاسی و امنیتی در طرح‌های جذب سرمایه خارجی از نگاه تصمیم‌گیران این حوزه باید دور بماند، بلکه منافع اقتصادی و سیاسی باید در کنار یکدیگر مدنظر قرار گیرد.

- تمرکز بر بهره‌برداری از منابع طبیعی در جذب سرمایه: نگاه به تجارب گذشته کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی حاکی است که ورود سرمایه‌گذاران خارجی به ایران از دیرباز بیشتر متمرکز بر بهره‌برداری از منابع طبیعی و گرفتن امتیاز برای ورود سرمایه به کشور بوده است. حتی در صورتی‌که سرمایه‌گذار خارجی فناوری را به کشور وارد کرده،

یک سال اخیر ایران با چالش‌های زیادی در فضای بین‌المللی مواجه بوده است؛ به گونه‌ای که مشکلاتی مانند گسترده شدن تحریم شبکه انتقال نفت ایران یا تهدیدهایی مبنی بر وقوع حمله نظامی علیه تسلیحات هسته‌ای، با افزایش نااطمینانی، رتبه ریسک فعالیت‌های اقتصادی در ایران را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. بدون شک این شرایط نگرانی سرمایه‌گذاران خارجی را افزایش می‌دهد و به مراتب تأثیر عمیق‌تری بر جریان ورود سرمایه به کشور خواهد داشت.

- ضعف مدیریتی و کارشناسی در مذاکرات و قراردادهای سرمایه‌گذاری: ضعف کارشناسی در چگونگی مذاکرات با طرف‌های سرمایه‌گذاری از دیگر چالش‌های جذب سرمایه‌های خارجی است. عدم تعامل مناسب و مذاکرات سازنده مدیران ایرانی با شرکای خارجی در برخی موارد منجر به این شده است که به رغم انعقاد قرارداد، دستاورد مثبتی به دنبال جذب سرمایه شرکت خارجی حاصل نشود و حتی پس از انعقاد توافقات، بعد از مدتی همکاری مشترک به بن‌بست رسیده است.

- نگاه صرف تأمین مالی در جذب سرمایه خارجی: یکی از موانع و چالش‌ها در جذب سرمایه خارجی این است که نگاه غالب در بدنه تصمیم‌گیری اقتصادی، نگاه صرفاً تأمین مالی به جذب سرمایه خارجی است و انتقال فناوری کمتر مورد توجه قرار گرفته است. لازم به توضیح است که تحقق وعده انتقال فناوری از طریق جذب سرمایه خارجی منوط به فراهم‌سازی بسترهای حداقلی مانند نیروی انسانی باکیفیت و امنیت حقوق مالکیت است. در غیر این صورت حتی در صورت انتقال فناوری این احتمال





عمدتاً یا از رده خارج بوده یا متناسب با صنایع داخلی کشور نبوده است (نوروزی و مؤمنی، ۱۳۹۵). برای مثال، در متن سند ۲۵ ساله ایران و چین، اشکال‌های بنیادینی وجود دارد. این قرارداد بر اساس رابطه‌ای دوجانبه شکل گرفته است؛ یعنی ایران منابع هیدروکربنی خود را ارائه می‌دهد و در مقابل، چین سرمایه خود را وارد می‌کند. به عبارتی، نفع این قرارداد برای ایران می‌تواند فروش نفت به چین با دردهای کمتر باشد، اما در مقابل، بسیاری از تحلیلگران و صاحب‌نظران این حوزه معتقد هستند که در این قرارداد طرفین موقعیت برابر ندارند و در تأثیر و ضمانت‌های اجرایی ایران ابهام وجود دارد (رحیمی و سازمند، ۱۴۰۱).

– **چالش‌های مربوط به انتقال فناوری:** یکی از مهم‌ترین موضوعات در تجارب بین‌المللی و ادبیات نظری جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تأثیرات ورود سرمایه خارجی بر اقتصاد کشور میزبان و تأثیر سرریز فناوری آن بر صنایع آن کشور است. مطالعات نشان داده است که جذب سرمایه خارجی این ظرفیت را دارد که منجر به ارتقای توانمندی فناوریانه شرکت‌های سرمایه‌پذیر شود (Narula, 2006)، اما یافته‌ها و نتایج مطالعات علمی در داخل کشور حاکی است که در ایران سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از کانال انتقال فناوری بیشتر منجر به بالاتر رفتن توانمندی‌های شرکت‌های سرمایه‌پذیر در مونتاژ و تولید شده است و فعالیت‌ها با ارزش‌افزوده و سطح توانمندی بالاتر مانند بهبود یا تطبیق فرایند و توسعه محصول جدید، دانش و فناوری جدید به ایران ورود نیافته است. شرکت‌های

خارجی فعال در ایران عمدتاً به دنبال سهمی از بازار بوده‌اند و به جای سرمایه‌گذاری و کمک به توسعه فناوری، تنها به دنبال تجارت و دستیابی به بازار ایران هستند. سیاست شرکت‌های خارجی برای بهره‌مندی از بازار ایران بیشتر متمرکز بر صادرات کالا یا اعطای لایسنس بوده است و اساساً کمتر به تولید و سرمایه‌گذاری در ایران ورود یافته‌اند (سلیم، رضوی، رادفر، غفاری و افشاری‌مفرد، ۱۳۹۷). برای مثال، شرکت خارجی حاضر به انعقاد قرارداد برای انتقال فناوری است، اما این شرط را می‌گذارد که تنها باید محصولات حاصل از این انتقال فناوری در ایران عرضه شود و حاضر به اتحاد با ایران برای ورود به بازارهای منطقه‌ای نیست. در چنین شرایطی تحت هر عنوانی تنها راه برای سرمایه‌گذار خارجی به منظور دسترسی به بازار ایران باز می‌شود.

– **مشکلات در قوانین و مقررات گمرکی:** یکی دیگر از مشکلات در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، قوانین و مقررات گمرکی است. در این راستا، پیچیدگی قوانین و مقررات، تغییرات ناگهانی در قوانین، هزینه‌های غیرمنتظره مانند افزایش هزینه‌های انبارداری، کندی فرایند ترخیص و عدم توجه به مقوله زمان در صادرات و واردات، هزینه فعالیت سرمایه خارجی را در کشور افزایش می‌دهد.

– **ظرفیت محدود نهادی و اجرایی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی:** یکی از چالش‌های اساسی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ظرفیت محدود ساختار اجرایی و نهادی در کشور برای جذب سرمایه، نگهداری و هدایت آن است (رضوی، سلیم



بودن ثبات محیط اقتصادی و سیاسی و ریسک پایین نشئت می‌گیرد. انتقال فناوری، ایجاد اشتغال، تنوع بخشی به منابع درآمدی و تقویت ساختارهای تولیدی، موجبات امنیت اقتصادی را فراهم می‌آورد. این رابطه در اقتصاد ایران با چالش‌هایی مانند تحریم‌های اقتصادی، نوسانات نرخ ارز، ضعف در حکمرانی اقتصادی و ریسک‌های ژئوپلیتیکی همراه است که مانع شکل‌گیری یک چرخه مثبت بین امنیت اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی شده است. بدون شک اتخاذ سیاست‌های پایدار و مبتنی بر تعامل سازنده با کنشگران بین‌المللی به‌ویژه در حوزه اقتصادی می‌تواند اهمیت ژئوپلیتیک و قدرت چانه‌زنی کشور را افزایش دهد و عاملی برای تقویت تاب‌آوری اقتصادی و کاهش آسیب‌پذیری و به تبع آن، ارتقای امنیت اقتصادی باشد. می‌توان افزایش تخصص‌گرایی، گسترش بازارهای تجاری و رقابتی‌تر شدن محصولات صادراتی را ازجمله مزایا و فرصت‌های تعاملات بین‌المللی دانست که در صورت بهره‌مندی از آن، با درهم‌تنیدگی اقتصادی با کشورهای منطقه، از واگرا شدن ساختار اقتصاد ایران در روند توسعه اقتصاد بین‌المللی جلوگیری می‌شود؛ البته آثار مثبت تجارت بین‌الملل بر امنیت اقتصادی در مقایسه با آثار منفی، نمود بیشتری دارند، اما باید توجه داشت در صورتی که موانع موجود در اقتصاد کلان ازجمله نوسانات در متغیرهای اقتصاد کلان، بی‌ثباتی سیاسی، عدم جذابیت در سرمایه‌گذاری، نبود زیرساخت‌های قانونی مناسب در پیوستن به سازمان‌های منطقه‌ای و جهانی، نبود راهبرد صنعتی

و افشاری مفرد، ۱۴۰۰). در ادبیات توسعه و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، ظرفیت نهادی به میزان توانایی و کارآمدی نهادها در طراحی، اجرا و پایش سیاست‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری اطلاق می‌شود. این ظرفیت می‌تواند به‌طور مستقیم بر تصمیم سرمایه‌گذاران خارجی برای ورود به بازار اثرگذار باشد؛ زیرا آن‌ها در ارزیابی ریسک کشور، به عملکرد نهادی، نظارتی، اجرایی، قضایی و... توجه ویژه‌ای دارند. در ایران ساختار نهادی مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی یعنی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران بیشتر نقش نظارتی و بوروکراتیک را بر فرایند تأمین مالی ایفا می‌کند تا نقش فعال در جذب سرمایه‌گذار، بازاریابی فرصت‌ها یا هدایت طرح‌های سرمایه‌پذیر. در ایران هیچ سازوکار اجرایی مشخصی برای هدایت سرمایه‌گذار از مرحله ورود تا اجرای طرح وجود ندارد.

۴- سرمایه‌گذاری خارجی و امنیت اقتصادی

با توجه به اهمیت متغیر جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تأثیر آن بر دیگر شاخص‌های کلان اقتصادی و سیاسی، مقوله امنیت اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. باید توجه داشت که ارتباط بین امنیت اقتصادی و جذب سرمایه خارجی دوسویه است. جذب سرمایه‌گذاری خارجی از طریق ایجاد پیوند اقتصادی میان کشور و اقتصاد بین‌الملل یکی از پیش‌نیازها در راستای دستیابی به رشد و توسعه و امنیت اقتصادی در هر کشور است. از سوی دیگر، مقوله جذب سرمایه‌گذاری خارجی خود از فراهم



که فقدان راهبرد توسعه صنعتی در سطح کلان و بخشی، ضعف مدیریتی و کارشناسی در مذاکرات و قراردادهای، نگاه صرف تأمین مالی در جذب سرمایه خارجی، غلبه ملاحظات امنیتی و سیاسی بر موضوعات اقتصادی و سرمایه‌گذاری، تمرکز بر بهره‌برداری از منابع طبیعی در جذب سرمایه، بی‌ثباتی در قوانین و مقررات گمرکی و ظرفیت محدود نهادی و اجرایی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین چالش‌های این حوزه شمرده می‌شوند. در ادامه، به‌منظور اثربخشی و جذب هدفمند سرمایه‌گذاری خارجی و حرکت به سمت مطلوب، راهکارهایی برای بهره‌مندی سیاست‌گذاران در این حوزه ارائه شده است.

- تدوین راهبرد توسعه صنعتی کشور: بدون شک از اصلی‌ترین پیش‌نیازهای انعقاد هرگونه قرارداد انتقال فناوری، وجود نقشه راه توسعه صنعتی در کشور است که در راستای تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری و هدایت آن‌ها به بخش‌های تعیین‌شده باشد. این نقشه راه نیازمند تشخیص نیازهای کشور و به دنبال آن، مطالعات برای شناسایی فرصت‌ها و مزیت‌ها در صنایع مختلف و سیاست‌گذاری صنعتی آینده‌نگر است تا مشخص شود چه نوع فناوری‌ای برای چه بخشی از تولید نیاز است. تا زمانی که عدم اولویت‌بندی و هماهنگی سیاست‌ها در سازمان‌ها و نهادهای مرتبط در سیاست‌گذاری صنعتی و فقدان تفکیک وظایف و نهادهای موازی وجود داشته باشد، نمی‌توان انتظار تدوین راهبرد صنعتی در کشور را داشت. در این راستا، هم در خصوص تخصیص منابع

در کشور و نبود زیرساخت‌های کارآمد فیزیکی (حمل‌ونقل و ارتباطات و...) و نهادی (قوانین و مقررات و...) همچنان برقرار باشد و سازوکاری برای حل آن‌ها وجود نداشته باشد، کسب منافع در عرصه بین‌المللی را محدود خواهد کرد؛ البته در این بین، سیاست‌گذاران کشور باید به این مهم توجه داشته باشند که سرمایه‌گذاری خارجی نقش چندبعدی در توسعه اقتصادی کشور دارد و در عین حال که می‌تواند به افزایش اشتغال، اکتساب دانش و فناوری جدید، توسعه منابع انسانی و... منجر شود، می‌تواند به کاهش قدرت بازار شرکت‌های داخلی، واردات کالاهای واسطه‌ای و خرید از شرکت‌های خارجی و وابستگی به کشورهای دیگر و احتمال عدم انتقال فناوری و تنها کسب سود برای شرکت خارجی و... منجر شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

در این گزارش تلاش شده است تا با نگاه به کارنامه عملکرد ایران در دهه اخیر در خصوص جذب سرمایه خارجی، حوزه‌های اثرگذار بر این متغیر و چالش‌ها و مشکلات اصلی موجود در این حوزه مورد بررسی قرار گیرد. تصمیم‌گیران اقتصادی کشور مسئله جذب سرمایه‌گذاری خارجی را راهکار حل و فصل برخی از مشکلات داخلی کشور می‌دانند، اما تجربه دهه گذشته در اقتصاد ایران نشان می‌دهد به‌رغم آنکه در راستای جلب و جذب سرمایه‌گذاری خارجی منابع فراوانی صرف شده، موفقیت‌های کمتر از حد انتظاری در حوزه جذب سرمایه‌گذاری حاصل شده است. آسیب‌شناسی روند جذب سرمایه در ایران حاکی است



به تولید بیشتر درونزا و کلنگر بوده است. از این رو تمرکز بر ایجاد قطب‌های تخصصی تولید برای ورود هدفمند به بخشی از زنجیره ارزش جهانی در یک صنعت منتخب توصیه می‌شود. در این راستا، انتخاب صنعت دارای مزیت نسبی برای ورود به زنجیره جهانی بسیار حائز اهمیت است. سیاست‌گذار می‌تواند با شرکت‌های بزرگ بین‌المللی مذاکره کند تا بخشی از تولید خود در صنعت مربوط را در خوشه‌های تخصصی ایران انجام دهند.

- تقویت بسترهای سرریزهای فناورانه از محل فعالیت بنگاه‌های سرمایه‌پذیر: همان‌طور که عنوان شد، یکی از چالش‌های اصلی در جذب سرمایه خارجی در ایران، توانمندی محدود بنگاه‌های سرمایه‌پذیر در انتقال فناوری از بنگاه‌های خارجی است. باید توجه داشت که این سرریزهای فناورانه به‌خودی‌خود در اقتصاد ایران به‌عنوان کشور میزبان شکل نمی‌گیرد و نیازمند آن است که هم‌زمان روی ظرفیت جذب در بنگاه‌های داخلی از جمله جذب نیروی کار ماهر و متخصص و تقویت فعالیت‌های تحقیق و توسعه از سویی و از سوی دیگر، به‌کارگیری سیاست‌های فعالانه دولت از جمله ارائه بسته‌های تشویقی و حمایت برای ایجاد سرمایه‌گذاری مشترک بین سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی تمرکز شود تا به‌طور هماهنگ شرایط لازم را فراهم سازند.

- اتصال نهاد سرمایه‌گذاری با دیگر نهادهای بخشی و منطقه‌ای: نهاد سرمایه‌گذاری یعنی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی باید با نهادهایی مانند وزارتخانه‌های صمت، نفت، جهاد

به نهادها از سمت سازمان برنامه و بودجه باید شفاف‌سازی صورت گیرد و هم در سطح نهادهایی از جمله وزارت صمت که متولی اصلی تدوین راهبرد صنعتی است باید در وظایف میان سازمان‌های تابع آن مانند سازمان گسترش و نوسازی صنایع (ایدرو) یا سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی (ایمیدرو) هماهنگی ایجاد شود.

- ضرورت پیوستن به زنجیره‌های ارزش جهانی: شراکت و همکاری با شرکت‌های بزرگ بین‌المللی و چندملیتی می‌تواند به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم، اقتصاد ایران را به بخش‌های کلیدی در زنجیره‌های ارزش جهانی متصل کند، اما نکته کلیدی این است که تنها با جذب سرمایه خارجی این اتفاق نخواهد افتاد. همان‌طور که تاریخ حضور شرکت‌های بزرگ خارجی در ایران نشان می‌دهد، این شرکت‌ها تنها با انگیزه بازاریابی و سودجویی وارد شده‌اند و به دلایل مختلف حاضر به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور نشده‌اند. این در حالی است که این شرکت‌ها می‌توانند از طریق انتقال فناوری، ایجاد ارتباط با تولیدکنندگان خارجی، تخصصی‌سازی اقتصاد میزبان و افزایش اعتبار بین‌المللی مانند دروازه‌ای برای ورود اقتصاد کشور به زنجیره‌های ارزش جهانی عمل کنند.

- تمرکز سیاست‌گذار بر توسعه خوشه‌های تخصصی صنعتی: یکی از کلیدهای موفقیت کشورهای مانند ویتنام، مکزیک و ترکیه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، سهم‌گیری از یک بخش تخصصی در زنجیره ارزش به‌جای تلاش برای تولید کامل محصول بوده است. این در حالی است که در ایران نگاه سیاست‌گذار





سازوکارهای مؤثر بر رتبه اعتباری کشور نیازمند آن است که در سه بعد عوامل اقتصادی، عوامل نهادی و حکمرانی و عوامل سیاسی و ژئوپلیتیک مورد ارزیابی قرار گیرد.

- آموزش نیروی انسانی متخصص برای تعامل بین‌المللی در حوزه سرمایه‌گذاری: به‌طور کلی، نگاه به تجربه‌های تاریخی کشورهای جهان حاکی است که کشوری که قادر به استفاده کارآمد از ظرفیت‌های انسانی و مادی خودش نباشد، قادر نخواهد بود تا به شکل کارآمدی از سرمایه‌های خارجی استفاده کند. در این زمینه یکی از گام‌های مهم این است که اگر قرار است کشور به سمت جذب سرمایه خارجی حرکت کند، باید قابلیت‌های اقتصاد ایران در این زمینه افزایش یابد. برای این منظور، شکل‌گیری مراکز آموزش سرمایه‌گذاری بین‌المللی تحت نظر سازمان سرمایه‌گذاری خارجی با همکاری نهادهایی مانند وزارت علوم، وزارت امور اقتصادی و دارایی و اتاق بازرگانی می‌تواند اثرگذار باشد. تجربه کشورهایمانند سنگاپور نیز به‌عنوان الگوی موفق قابل توجه است. این کشور نیروهایی را تنها برای تعامل با شرکت‌های چندملیتی آموزش داده است. شکل‌گیری گروه تخصصی در استان‌ها و مناطق آزاد برای مذاکره و پشتیبانی از سرمایه‌گذار، کاهش سردرگمی سرمایه‌گذار خارجی و تثبیت اعتماد سرمایه‌گذار از طریق نیروی انسانی متخصص و آگاه می‌تواند دستاوردهای قابل انتظار این راهکار باشد.

کشاورزی، استاندارد و مناطق آزاد در تعامل مستقیم باشد تا بتواند طرح‌های بالقوه را شناسایی و برای آن‌ها بسته سرمایه‌گذاری تهیه کند. متأسفانه این مقوله در ایران کمتر دیده شده یا پیوند بین نهادها اغلب نامنسجم و بدون هماهنگی است.

- بهره‌مندی از ظرفیت مدیران خارجی در سرمایه‌گذاری‌های مشترک: استفاده از ظرفیت مدیریت خارجی، امکان ارتقای کیفیت مدیریت، افزایش بهره‌وری و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری، آثار سرریز قابل توجهی را فراهم می‌کند. به عبارتی، در این ساختار، سرمایه‌گذار تنها تأمین‌کننده سرمایه یا فناوری نیست، بلکه مسئولیت هدایت کسب‌وکار و ورود به بازار جهانی را نیز دارد.

- ارتقای رتبه ریسک اعتباری برای جذب سرمایه: سرمایه‌گذاران به دنبال کسب سود بیشتر و مکانی با ریسک پایین برای سرمایه‌گذاری هستند. نوسان‌های بالا در متغیرهای اقتصادی ایران در دو سال اخیر هم از منظر سودآوری و هم از منظر هزینه سرمایه‌گذاری منجر به افزایش نااطمینانی در شرایط اقتصادی و به تبع آن، کاهش جذب سرمایه‌های خارجی شده است. اقتصاد ایران به لحاظ شاخص اعتبارسنجی که نقش مهمی در ورود سرمایه و دریافت وام دارد، هم به دلیل سال‌ها تحریم‌های تحمیل‌شده و هم به دلیل ساختار با کارآمدی پایین در زمینه آزادی اقتصادی، ضعیف عمل کرده است. باید توجه داشت که رتبه ریسک اعتباری نه تنها شاخص مالی، بلکه نماد اعتماد بین‌المللی به ظرفیت نهادی و پایداری اقتصاد کلان کشور است. ازاین‌رو،



منابع

- 221-252. DOI: 10.22054/joer.2018.8568 (In Persian).
- Narula, R. (2006). Understanding FDI-assisted economic development. R. Narula, & S. Lall (Eds.). Milton Park, Abingdon, Oxon, UK: Routledge.
- Rahimi, R. and Sazmand, B. (2022). Analysis of the Iran-China 25-Year Strategic Cooperation Program and the Challenges of its Implementation. *Research Political Geography Quarterly*, 7(4), 159-177. DOI: 10.22067/pg.2022.78501.1165 (In Persian).
- REPORT: International Property Rights Index (2020, 2021, 2022, 2023 & 2024).
- Salim, A. , Razavi, M. R. , Radfar, R. , Ghaffari, F. and Afshari-Mofrad, M. (2018). Assessing the Effects of Foreign Direct Investment on Technology Spillovers to Subsidiaries in Iran. *Journal of Science and Technology Policy*, 11(2), 47-56. DOI: 10.22034/jstp.2018.10.2.539483 (In Persian).
- World investment report Investment facilitation and digital government (2024). United Nations Conference on Trade and Development.
- رحیمی، رئوف؛ و سازمند بهاره (۱۴۰۱). «تحلیل برنامه همکاری استراتژیک ۲۵ ساله ایران و چین و چالش‌های اجرای آن». پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، ۷(۴)، ۱۵۹-۱۷۷. DOI: 10.22067/pg.2022.78501.1165
- رضوی، محمدرضا؛ سلیم، علی؛ و افشاری‌مفرد، مسعود (۱۴۰۰). سرمایه‌گذاری خارجی در ایران. ایران، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- سلیم، علی، محمدرضا رضوی، رضا رادفر، فرهاد غفاری و مسعود افشاری مفرد (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر سرریز فناوری به شرکت‌های سرمایه‌پذیر ایرانی». سیاست علم و فناوری، ۱۱(۲)، ۴۷-۵۶. DOI: 10.22034/jstp.2018.10.2.539483
- نوروزی، شیماء و مؤمنی، فرشاد (۱۳۹۵). جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای درحال توسعه. جامعه و اقتصاد، ۱۳(۳۰)، ۲۲۱-۲۵۲. DOI: 10.22054/joer.2018.8568
- <https://cbi.ir>.
- <https://countryeconomy.com/ratings/iran>.
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?view=chart>.
- <https://tsdview.cis.cbi.ir/single-data>
- <https://www.imf.org/en/Countries/IRN>.
- Momeni, F. and Hajinoroozi, S. (2017). Political Economy of Privatization with Corruption. *Economics Research*, 17(67),

